

Yeni İletişim Teknolojileri, Alternatif İletişim Olanakları

Funda Başaran*

Özet

Her yeni iletişim teknolojisi, alternatif medya tartışmalarını yeniden gündeme taşımaktadır. İnternet ya da genel olarak yeni iletişim teknolojileri de yaygın kullanılmaya başlandıkları 90'lı yılların ortalarından sonra aynı tartışmanın yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Bugün, internet üzerinde video paylaşım siteleri, haber temelli başka uygulamalar, sosyal paylaşım siteleri, *bloglar*, haber grupları ya da tartışma listeleri şeklinde sıralanabilecek pek çok iletişim platformu oluşmakta ve kendilerini ifade etmek için bu tür platformları kullanmayı tercih eden insanların sayısı da hızla artmaktadır. Genel olarak bu deneyimlerin hepsi, alternatif medya tartışmalarını yeniden başlatan, bu arada yurttaş medyası, katılımcı medya, etkileşimli gazetecilik, halk gazeteciliği, radikal medya gibi çeşitli kavramların ortaya çıkışına neden olan deneyimler olarak akademik ilgiyi hak ediyor olsalar da, teknolojik değişim temelli bu alternatif medya tartışmalarını aşan bir kavramsallaştırmaya ihtiyaç olduğu söylenmelidir. Teknolojik değişim ve iletişim deneyimlerinin farklılaşması arasında nasıl bir ilişkisellik kurulabileceği bu kavramsallaştırma çabasının en önemli uğraklarından birisidir. Bu çalışmada internetin neden olduğu teknolojik değişim süreci ele alınarak, bu süreçte iletişim deneyiminin farklılaşmasının nasıl kavranması gerektiği tartışmaya açılacaktır.

Anahtar sözcükler: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri, İnternet, Alternatif İletişim, Alternatif Medya.

New Communication Technologies, Possibilities of Alternative Communication Abstract

Each new communication technology set a new discussion about alternative media. The Internet or generally new communication technologies brought forth the same debate in the second half of the 90's when they were started to be commonly used. At the present time, various communication platforms in forms of video sharing websites, news based applications, social networks, blogs, news groups or discussions lists are being formed on the Internet and the number of people using these platforms to express themselves is increasing rapidly. Although all these experiences, that triggered again alternative media discussion and gave rise to a range of concepts such as citizen media, participatory media, interactive journalism, people journalism, radical media, deserve academic interest, what is needed is a conceptualization different than this alternative media discussions based on technological change. One important feature of this conceptualization attempt is the kind of relationship between technological change and differentiation of communication experiences. In this article, the process of technological change engendered by the Internet will be interrogated and the way of conceptualizing the differentiation of communication experience during this process will be discussed.

Keywords: Information and Communication Technologies, Internet, Alternative Communication, Alternative Media.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Giriş

Her teknolojik yenilik gibi enformasyon ve iletişim teknolojileri de çift yanlı bir doğaya sahiptir. Tıpkı, üretim sürecini denetim altına almayı amaçlayan fordist üretim teknolojilerinin bir yandan iş sürecini parçalayarak, emeği vasıfsızlaştırarak bu amacına doğru ilerlerken, diğer yandan da üretim süreci içerisinde sermayenin denetimine karşı bir güç olarak büyük sendikaları yaratmış olması gibi, enformasyon ve iletişim teknolojileri de bir yandan gündelik yaşamı denetim altına almak ve özellikle iş süreçleri açısından düşünülürse boş zamanları da iş zamanına katmak gibi bir işlevi yerine getirirken diğer yandan alternatif iletişim kanalları açısından önemli olanaklar ortaya çıkartmaktadırlar.

Veri toplama, işleme, saklama ve aktarmaya yönelik teknolojik kapasiteleri ve yeteneklerin gün geçtikçe artıyor olması, hızla yaygınlaşmaları ve giderek günlük yaşamın bir parçası haline gelmeleri, görece düşük olan maliyetleri, etkileşimlilik ve hiyerarşik olmama özellikleri, enformasyon ve iletişim teknolojilerini daha eşitlikçi ve daha demokratik bir iletişim ortamı umudunun merkezine yerleştirmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojileri arasında özel bir önem taşıyan internetin oluşturduğu “yeni” iletişim ortamında geleneksel medyanın dışladığı toplumsal kesimlerin farklı türde içerikleri dağıtmaları olanaklı hale gelmiştir ve bu tür pratiklerin sayısı zaman içinde hızla artmaktadır.

Genel olarak bu pratiklerin hepsi, alternatif medya tartışmalarını yeniden başlatan, bu arada yurttaş medyası, katılımcı medya, etkileşimli gazetecilik, halk gazeteciliği, radikal medya gibi çeşitli kavramların ortaya çıkışına neden olan deneyimlerdir. Bu deneyimler akademik ilgiyi hak ediyor olsalar da, teknolojik değişim temelli bu alternatif medya tartışmalarını aşan bir kavramsallaştırmaya ihtiyaç olduğu söylenmelidir. Teknolojik gelişme ve iletişim deneyimlerinin farklılaşması arasında nasıl bir ilişkisellik kurulabileceği bu kavramsallaştırma çabasının en önemli uğraklarından birisidir. Bu çalışmada teknolojik gelişme süreci ve bu süreçte iletişim deneyiminin farklılaşması arasındaki ilişkiselliğin nasıl kavranması gerektiği sendika.org ve sendika.tv üzerinden tartışılmaya çalışılacaktır.

Bir Teknolojik Gelişme Olarak İnternet

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler arasında, internetin ortaya çıkışı özel bir önem taşımaktadır. Bilgisayarın keşfinden sadece 15 yıl sonra başlayan bilgisayar ağları ile ilgili araştırmalar internetin temelini oluşturmuştur. 1960’larda başlayan bu araştırmaların büyük bir bölümü DoD (Department of

Defense-Savunma bölümü) tarafından finanse edilmiştir¹. Bilgisayar ağlarına ilişkin araştırmalara ABD Savunma Bölümünün verdiği bu finansal desteğin nedeni, bu teknolojilerin savunma uygulamalarında kullanılabilir olduğunu düşünmelerindedir. İnternetin en önemli özelliği olan paket anahtarlama teknolojisi o güne kadar kullanılan analog ağlar karşısında daha verimli ve daha güvenilir olmayı vaat etmektedir. Analog ağlar merkezidir ve olası bir saldırıda bu merkezi yapı nedeniyle kolaylıkla devre dışı kalabilmektedir. Paket anahtarlama teknolojisi ise merkeze ihtiyaç duymayan ve mesajı hedefe giden pek çok alternatif yoldan birinden gönderebilen bir teknolojidir. Paket anahtarlama teknolojisinin ortaya çıkışında soğuk savaşın etkisinin ve olası saldırı durumuna ilişkin önlemlerin son derece belirleyici olduğuna kuşku yoktur. Paul Baran, paket anahtarlama teknolojisi konusunda 1964 yılında RAND² için yazdığı raporlarda, bu teknolojinin 26 avantajını sıralarken ilk sıraya “olası düşman saldırısından daha az etkilenebilir olmasını” yerleştirmiş ve sistemin tamamen askeri güvenlik, fiziksel sürdürülebilirlik, sayısal veri esnekliği ve yeni hizmetleri eklemenin kolaylığı gibi geleceğin ihtiyaçları düşünülerek tasarlandığını belirtmiştir³.

Daha sonra internetin başarısının en önemli nedenlerinden birisi olarak mitleştirilecek paket anahtarlama teknolojisinin soğuk savaş dönemi ABD hükümeti ve savunma bölümü açısından nükleer saldırı durumunda kumanda ve kontrol verilerinin ve ses trafiğinin sürekliliğini sağlayabilecek bir gelişme olarak ele alındığı açık olsa da, internetin tarihi ile ilgilenen araştırmacılar, internetin ilk hali olan *Arpanet* kurulurken paket anahtarlama sisteminin bu özelliğinin ne kadar merkezi olduğunu tartışmayı sürdürmektedirler⁴. Arpanet kurulurken paket anahtarlama sisteminin seçilmesinin tamamen ekonomik nedenlere dayandığı, Arpanet’in tasarımı, planlanması, başlatılması ve gelişmesinde önemli roller üstlenen Lawrence Roberts tarafından belirtilmektedir⁵. Bu argüman daha ziyade interneti “demokratik bir iletişim ortamı” olarak tanımlayan inisiyatifler açısından önem taşımakta ve internetin askeri bir teknoloji olmadığını vurgulamak için sıkça gündeme getirilmektedir. Ancak soğuk savaş koşulları düşünüldüğünde bu seçimin ekonomik nedenlerle ya da tesadüfi olarak yapılmadığını söylemek mümkündür.

1 David C. Mowery ve Timothy Simcoe (2002). “Is the Internet a US Invention? An Economic and Technological History of Computer Networking”, *Research Policy*, C.31, S.8-9, s.1371.

2 ABD’de 1946 yılında araştırma ve çözümler yoluyla politika geliştirme ve karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi amacıyla kurulmuş olan ticari olmayan *think-tank* şirketi.

3 Paul Baran (1964). “On Distributed Communications: XI. Summary Overview”, http://www.rand.org/pubs/research_memoranda/2006/RM3767.pdf (Erişim Tarihi: 19.09.2010)

4 Andrew J. Flanagin, vd. (2000). “The Technical Code of the Internet/World Wide Web”, *Critical Studies in Media Communication*, C.17, S.4, s.421.

5 Lawrence G. Roberts (2000). “Packet Switching or Optical Switching”, *IEEE Internet Computing*, C.4, S.1, s. 50-51.

1980’lerde ağ, askeri amaçlı kullanımı yanında, araştırmacıların ve akademisyenlerin birbirleriyle hızlı ve kolay bilgi alışverişinde bulunmalarının da başlıca ortamı haline gelmiştir. 1983 yılında internetin ticarileştirilmesine dönük ilk adım gerçekleşmiş ve Arpanet birbirine paralel çalışan iki ağ haline getirilmiştir. Arpanet sanayi, üniversite ve kamu kurumlarının araştırma birimlerini birbirine bağlarken, Milnet tamamen askeri amaçlara özel hale getirilmiştir. 1980’lerin ilk yıllarından itibaren internet teknolojisinin yayılması konusunda kendisinin sorumluluğu olduğunu varsayan ve internet teknolojisi ile kurulmuş özel amaçlı ağlara destek veren NSF (National Science Foundation) 1985’de NSFNET adıyla kendi altyapısını kurmuş ve üniversitelere hizmet vermeye başlamıştır⁶.

İnternetin hem çokluortam uygulamaları açısından uygun bir platforma dönüşmesi, hem de ticari kullanıma hazır hale gelmesi, 1990’ların başında World Wide Web’in⁷ (WWW) ortaya çıkışı ile gerçekleşmiştir. Medya tarihçileri metin tabanlı çevrimiçi enformasyonun grafik-tabanlı içeriğe dönüşmesi sürecinin internetin yayılmasını hızlandırdığı ve bu süreçte de en önemli rolü web’in oynadığı konusunda hemfikirdirler. Diğer taraftan internet üzerinde web aracılığı ile farklı türlerde içeriğin sunulabilmesi nedeniyle mevcut iletişim ortamının topyekûn değiştiği, iletişim alanının hem teknolojik temelinin hem de sanayi yapısının farklılaştığı sıkça tekrarlanan iddialardandır. İnternet üzerinde farklı iletişim hizmet ve teknolojilerinin hızla birbirine yakınsıyor olması, iletişim endüstrisinde ve politikalarda kaçınılmaz birtakım dönüşümlerin işareti sayılmaktadır⁸. İnternetin, dünya çapında binlerce bilgisayar ağını birbirine bağlayan bir ağ olarak iletişim teknolojilerinin bilindik niteliklerinin sınırlarını zorlayan ve iletişim pratiğini büyük ölçüde dönüşüme uğratan bir teknoloji olduğu genel kabul görmektedir. Teknik kapasitesi, sağladığı olanaklar ve neden olduğu değişimler çerçevesinde ele alınan internete ilişkin araştırmaların önemli bir kısmı, ağır bir teknoloji vurgusunu ve teknolojik determinizmi, aynı zamanda da ütöpik bir iyimserliği sergilemektedir. Ancak bu durum bir istisna değildir.

Teknolojik değişim süreci ile toplumsal yaşamı ilişkilendiren görüşler genellikle teknolojiden yana bir taraflılık gösterirler. En bilindik ve yaygın olan ve “her yeni teknoloji ile zihinlere yeniden bulaşan”⁹ teknolojik belirlenimciliğe

6 Arun Rai vd. (1998). “How to Anticipate the Internet’s Global Diffusion”, *Communications of the ACM*, C.41, S.10, s.102.

7 World Wide Web, Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi’nde (CERN) geliştirilmiştir. İnternetin ticarileşmesi sürecini hızlandıran bu icat, bir ABD değil Avrupa icadıdır.

8 Kalle Lyytinen ve John L. King (2002). “Editorial: Around the Cradle of the Wireless Revolution: the Emergence and Evolution of Cellular Telephony”, *Telecommunications Policy*, C.26 S.3-4, s.97.

9 Raymond Williams (1989). *2000’e Doğru*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.125.

göre, teknolojinin bağımsız bir hareket tarzı vardır ve bu da ona bütün toplumsal etkinlikleri belirleme gücünü verir. Bu belirleme gücünün etkisi ekonomiden politikaya, devletten gündelik yaşama dek tüm ilişki ve kurumları kapsamaktadır. Teknolojinin toplumun önüne zorunlu bir değişim hattı çizdiği ve bu değişime uyum sağlandığı ölçüde yeni ve umutlu bir geleceğe ulaşılacağını iddia eden iyimser yaklaşımlar ve teknolojinin herşeyi belirlediği ve tektipleştirdiği yolundaki eleştirileri içeren kötümser yaklaşımlar temelde aynı şeyi, teknolojinin belirleyiciliğini öne sürmektedir¹⁰.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişimini merkezine alan görüşlerin büyük bir bölümü de teknolojik değişim ile toplum arasındaki ilişkiyi bu belirlenim çerçevesinden kurmaktadır. Mikro işlemciler, üretim maliyetlerinin düşmesi nedeniyle ofislerde ve evlerde her türlü ürünün içine girmişler ve böylece yeni toplumsal deneyimler yaratarak yeni bir çağa girilmesine neden olmuşlardır. Popüler yazının da tercih ettiği bu yeni toplumsal deneyimler ve yeni çağ kurgusu kuramsal yaklaşımlarda, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yakınsaması ile oluşan enformasyon ağlarına dayandırılmaktadır. Ancak bu belirlenim çerçevesi, bir teknolojik değişim olarak interneti verili kabul etmekte ve onun yarattığı değişime uyum sağlamak dışında bir önermede bulunmamaktadır. Egemen medya dışında alternatif iletişim ortamları yaratmak söz konusu olduğunda da, aynı belirlenim ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. İnternetin yapısı gereği diğer iletişim teknolojilerinden daha katılımcı olduğu ön kabulünden hareketle, bütün bir alternatif iletişim tartışması da katılımcılık nosyonu etrafında yapılandırılmaktadır.

İnternet Üzerinde Alternatif İletişimin Olanaklılığı

Raymond Williams “iyi bir toplum, olgu ve kanaatlere serbestçe ulaşılabilmesi ile görü ve bilincin gelişmesine bağlıdır”¹¹ der. Bu aynı zamanda Stevenson’a göre özgür iletişimin “ideal tipi”ne dair bir önermedir. Williams, bu ideal tipin sınanacağı dört model ayırt etmektedir: (1) otoriter, (2) vesayetçi, (3) ticari ve (4) demokratik. Otoriter modelde, iletişim kurumları çatışan perspektifleri dışlayarak, açık bir biçimde egemen grubun talimatlarını iletirler. Vesayetçi yapılarda iletişim ortamı egemenlerin yönetme iddiasından daha çok, koruma ve yol gösterme arzusuna bağlı olarak şekillenir ve halkın zengin ve yüksek kültüre uygun olarak eğitilmesi çabasıdadır. Ticari kültür endüstrileri çoğul kültürel formların piyasada alınıp satılabilmesine olanak tanıdığından belli bir miktarda özgürlük sağlıyor gibi görünse de, kültürel yayılmanın ticari biçimleri kolayca

10 Langdon Winner (2001). “Where Technological Determinism Went?”, Stephen H. Cutcliffe ve Carl Mitcham (der.), *Visions of STS: Counterpoints in Science, Technology, and Society Studies*. Albany: State University of New York Press içinde, s.12.

11 Akt. Nick Stevenson (2002). *Understanding Media Cultures*, Londra: Sage Publications, s. 14.

satılmayacak olanı ve karlı olmayı kaçınılmaz olarak dışlamaktadır. Kültürel üretimin demokratik modeli ise özgür iletişim için belli hakların tanınması ve bu hakların sermaye ve devletin egemenliğinden yalıtılması ve korunması anlamına gelmektedir¹². Williams için iletişimin yeni biçimleri demokratik bir iletişim ortamını üretebilir ve “yeni teknolojinin bir bölümünün ya da tümünün” “var olan toplumsal düzenden farklı amaçlar için kullanımını mümkün kılan” özellikleri vardır¹³.

Günümüzde gelişen iletişim teknolojilerinin iletişimin yeni biçimlerini olanaklı hale getirdiği kabul edilmesi gereken bir gerçektir. İnternet üzerinde video paylaşım siteleri, haber temelli başka uygulamalar, sosyal paylaşım siteleri, *bloglar*, haber grupları ya da tartışma listeleri şeklinde sıralanabilecek pek çok iletişim platformu oluşmuş ve oluşmaktadır. Kendilerini ifade etmek için bu tür platformları kullanmayı tercih eden insanların sayısı da hızla artmaktadır. Genel olarak bu deneyimlerin hepsi, alternatif medya tartışmalarını yeniden başlatan, bu arada yurttaş medyası, katılımcı medya, etkileşimli gazetecilik, halk gazeteciliği, radikal medya gibi çeşitli kavramların ortaya çıkışına neden olan deneyimlerdir.

Alternatif iletişim tartışmalarında karşımıza çıkan etkileşimli gazetecilik, katılımcı gazetecilik gibi kavramlar, ana akım medya kuruluşlarının kendi ticari içerik üretimi süreçlerini kullanıcıların katılımına açmalarını imlemektedir. Etkileşimli gazetecilik, internetin etkileşim özelliğine vurgu yapan bir kavramdır ve profesyonellerin oluşturdukları içeriği yayınladıktan sonra kullanıcılardan gelen geri beslemeye açık olmak ve bunu dikkate almak doğrultusundaki sorumluluklarını anlatmaktadır. Katılımcı gazetecilik ise kullanıcıların içerik üretim sürecinin farklı aşamaları olan içeriği toplama, seçme ve sunma süreçlerine katılmalarının hayata geçirilmesi gerektiği, kullanıcılara bu doğrultuda olanaklar sunulması anlamında bir kavramdır. Yurttaş gazeteciliği ise içerik üretim sürecini profesyonellerin ellerinden alan, üretimin bireyler tarafından yapıldığı, ticari medya kuruluşlarında bağımsız uygulamalardır¹⁴. Ancak bu kavramlara dayanan tüm alternatif medya tartışmalarının işaret ettiği şey, kullanıcıların içerik üretmesi ya da üretilen içeriği belirleyebilmesidir.

Diğer yandan yeni iletişim ortamının büyük bir kısmının milliyetçi, faşist, muhafazakâr internet forumları, web sayfaları, çevrim içi gazeteler ve özü itibarıyla resmi tutumlarla ilişkili internet inisiyatifleri ile kaplanmış olduğu da rahatlıkla

12 Stevenson (2002) s.14-15.

13 Williams (1974) s.136.

14 Steve Paulussen, vd. (2007). “Doing It Together: Citizen Participation In The Professional News Making Process”, *Observatorio (OBS*) Journal*, S.3, s.136-137.

gözlemlenebilmektedir¹⁵. Tüm bunlar iletişim ortamında alternatif olmayı niteleyen belli özelliklerin açığa çıkartılmasının önemli olduğunu göstermektedir.

Son zamanlarda, alternatif medya konusu araştırmaların sayılarının artması¹⁶, alternatif medyaya ilişkin kavramsallaştırmaların çeşitliliğinin de artmasına neden olmaktadır. Chris Atton'a göre alternatif medya konusundaki başlıca kaynak çalışmalardan birisi olan *Alternatives in Print*, bir yayının alternatif olup olmadığını üç kriterle bakarak saptamayı önermektedir. Her alternatif yayının bu üç kriterden en az birisini karşılaması gerekmektedir. Bu kriterler, yayıncının ticari olmaması ve yayının temel motivasyonunun kara ilişkin değil, fikirlere ilişkin olması; yayının konusunun 'toplumsal sorumluluk, yaratıcı dışa-vurum ya da bu ikisinin bir bileşimine odaklanmış olması; son olarak, yayıncıların kendi kendilerini alternatif yayıncı olarak tanımlamalarıdır¹⁷.

Atton'a göre "bu üç kriter bizi hiçbir yere yönlendirmemektedir"¹⁸ ve alternatif medyanın rolüne dair bir göndermeleri yoktur. Atton alternatif medyanın bağımsız üretimin tüm kültürel biçimlerini içermesi gerektiğini belirtmekte ve alternatif olarak tanımlamaya ilişkin içeriğin, biçimin (grafik ve görsel dil kullanımı, alternatif estetik biçimler), çoğaltım tekniklerinin (fotokopi, teksir ve benzeri kopyalama tekniklerinin kullanılması), dağıtımın (anti-copyright, gizli dağıtım ağları) alternatif yollarının araştırılması, toplumsal ilişkilerin, rollerin, sorumlulukların (okuyucu-yazarlar, kolektif örgütlenmeler, amatörlük) ve iletişim süreçlerinin dönüştürülmesi hedeflerini kriterler olarak önermektedir¹⁹. Bu kriterlere göre, alternatif medyanın rolü ana akım medyadan farklı içerikler sağlamak ve daha farklı üretim biçimlerine ilişkin örnekler sunmaktır.

Her iki kriter setinde de alternatif olarak tanımlamaya ilişkin önem verilmesi gereken kriterlerin bulunduğu tartışmasız olarak kabul edilmelidir. Ancak ilk kriter seti ticari olmayan ya da kendisini alternatif olarak tanımlayan her etkinliği alternatif iletişim etkinliği olarak tanımlamayı getirirken, ikinci kriter

15 Gülseren Adaklı (2007) "Patterns of Internet use in the context of the rising nationalism in the Turkish society", *Conference Proceedings of The Good, The Bad and The Unexpected: The user and the future of information and communication Technologies*, COST Action 298, Moskova, 23-25 Mayıs içinde.

16 Chris Atton (2003). "What is 'alternative' journalism?", *Journalism*, C.4, S.3, s.267-272. Olga Guedes Bailey, vd. (2007). *Understanding Alternative Media*, Maidenhead: Open University Press. Nick Couldry ve James Curran (2003). *Contesting Media Power: Alternative media in a Networked World*. Maryland: Rowman and Littlefield Publishers. John D. H. Downing (2001). *Radical Media: rebellious communication and social movements*. ABD: Sage Publications Inc.

17 Chris Atton (2002). *Alternative Media*, Londra: SAGE Publications, s.13.

18 Atton (2002) s.14.

19 Atton (2002) s.27.

seti ise alternatif iletişimi izleyiciler/katılımcıları hesaba katmayan bir etkinlik haline getirme tehlikesi taşımaktadır. Atton'un tanımladığı alternatif iletişim etkinliğinin en önemli zayıflığı, marjinalliğidir. Amatörlük, alternatif içerik ve estetik biçimler, izleyici/okuyucular tarafından kabul görmek için genellikle yeterli değildir. Bu kriterlerle “alternatif olan”, izleyiciler tarafından alınması gereğinden kopmakta, genel iletişimsel bağlamın dışında kalmakta, marjinal hale gelmektedir²⁰.

Bilgi üretiminin hegemonik biçimlerine ve ana akım medyanın hegemonyasına bir meydan okumayı içeren, katılımcılık yanında yaygınlığı da hedefleyen bir alternatif iletişimi tasarlayabilmek ve alternatif iletişimi “bazı noktalarda bazı şeylere alternatif” olan “her şey”²¹ olmaktan çıkartmak demokratik bir iletişim ortamı için önemlidir. Alternatif olanın bu meydan okuması ve egemen medya tarafından dışlanan/bilgi olarak kabul edilmeyenin açığa çıkartılması, teknolojik gelişmeler bağlamında düşünüldüğünde Harold Innis'in “bilgi tekelleri” kavramını akla getirmektedir. Innis'e göre iletişim teknolojileri, sahip oldukları zaman ve uzam yanlılıkları nedeniyle kültür ve bilginin taşınma biçimlerine ve “bilgi tekellerine” etkide bulunurlar. Zaman ve uzam Innis'in çözümlemelerinde son derece önemli bir yere sahiptir. Her iletişim teknolojisinin, örgütlenme ve enformasyonu denetleme açısından bir yanlılığı olduğunu iddia eden Innis, taş ve kili ağır ve kalıcı olmaları nedeni ile kullanıldıkları toplumları zaman üzerinde yayan, öte yandan papirüsün kullanıldıkları toplumları uzamsal olarak yayan özelliklerine vurgu yapmıştır²². Zaman yanlı teknolojiler ağır ve kalıcı, uzam yanlı teknolojiler ise hafif ve kolay taşınabilir olarak tanımlanır. İletişim teknolojilerinin bu yanlılıkları, ticaretin genişlemesi, bölgeselleşmenin güçlenmesi, hukukçuların yükselmesi, ordunun, imalat teknolojilerinin ve pratiklerinin değişimi gibi diğer etkenlerle beraber kültürün yönelimine etkide bulunur²³. Khosrow Jahandarie “zamana yayılan” kültür “birbirine bağlı ve sürekli bir topluluğun yüreğinde ve aklında varlığını sürdüreceği temel bir değerler seti yaratmaya” çalışırken, “uzama yayılan” kültürün “uzun dönemde kalıcı değerler ve yaşam tarzları yerine, kısa dönemli iktidar ve toprak egemenliği ile daha fazla ilgili” olduğunu belirtmektedir²⁴. Innis'e göre, zamana ya da uzama dair güçlü yanlılıklar “bilgi tekelleri” olarak adlandırdığı belli bir sınıf insan topluluğunu güçlendirir. Bilgi tekelleri “neyin bilgi” olarak niteleneceğini ve onun nasıl yayılacağını belirlerler.

20 Nico Carpentier (2009). “Participation Is Not Enough: The Conditions of Possibility of Mediated Participatory Practices”, *European Journal of Communication*, C.24, S.4, s.408.

21 Downing (2001) s.ix.

22 Harold A. Innis (1986). *Empire and Communications*, Kanada: Press Porcepic Ltd.

23 Khosrow Jahandarie (1999). *Spoken and Written Discourse: A Multi-disciplinary Perspective*, Stamford: Ablex, s.33.

24 Jahandarie (1999) s. 31.

Bilgi tekelleri iktidarlarını, profesyonel ve amatör hiyerarşisi, ortam için gerekli olan hammaddenin denetimi, hareketlilik, hız, gerekli maliyetleri ödeyebilme yetisi gibi değişik unsurlardan edinirler²⁵.

Innis, imparatorluk kurma girişimlerinin merkezinde kendini sürekli kılmak ile uzamsal olarak genişlemek arasında bulunabilecek bir dengenin olduğunu ve bunun da önemli ölçüde iletişim araçları tarafından belirlendiğini belirtmektedir. İletişim teknolojileri değişirken ve zaman yanlı olandan uzam yanlı olana geçiş sırasında toplumsal düzenin bozulması ve dengenin yeniden sağlanamadığı durumların imparatorlukların sonunu getirmesi Innis'in zaman/uzam yanlı iletişim teknolojilerine dair en önemli vurgularındandır. Innis "taş ve hiyerogliflerin ortaya çıkardığı bilgi tekelleri, yeni ve daha etkin bir araç olan papirüsün rekabetine maruz kaldı²⁶" derken bilgi tekellerinin de imparatorlukların ömrü ile bağlantılı olduğunu ve her yeni medyanın var olan bilgi tekellerini yerinden etme tehditi taşıdığını belirtmektedir. Yeni olanın var olan iktidar yapıları tarafından denetim altına alınmadığı durumlarda "neyin bilgi" olduğu yeniden belirlenecek, yeni bağılıklar oluşacak ve yeni tekeller yaratılacaktır. Günümüzde de enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yarattığı değişim geleneksel, film, gazete, televizyon ve müzik tekellerini tehdit etmiştir ve etmeye devam etmektedir. Ancak bu teknolojilerin yarattığı olanaklar, başka bir deyişle internet bir yandan da o tekeller tarafından denetim altına alınmaya çalışılmaktadır.

İletişim ağlarındaki teknolojik gelişmenin bilgi tekelleri bağlamında, bir mücadele ortamı olarak, yani bir yandan bilgi tekellerini tehdit eden, diğer yandan da onlar tarafından denetim altına alınmaya çalışılan bir ortam olarak kavranması, alternatif iletişime dair bir dizi niteliği önemli hale getirmektedir.

- Daha eşitlikçi ve demokratik bir toplumsal yapılanmaya yönelik mücadelede yer almak;
- Sunulan içeriğin politik, sosyal ve kültürel düzeylerde radikal olması, egemen medya tarafından bilerek görmezden gelinen, insan hayatının her alanına dair bilgiyi üretmeye katkı ve bu tür bilginin sunumu ve yaygın dolaşıma girmesi için uygun bir platform sağlamak;
- Bilgi üretim sürecinde hiyerarşik yapılanmaya karşı çıkmak ve profesyonel-amatör ayrımı yapmamak, içerik üretiminde ve sunumunda hiyerarşik yapılanmadan uzak yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir yapılanmaya sahip olmak;

25 Marshall Soules (1996). "Harold Adams Innis: The Bias of Communications & Monopolies of Power", <http://records.viu.ca/~media113/innis.htm> (Erişim Tarihi: 17.09.2010).

26 Innis (1986) s.35.

- Ticari olmamak, piyasa ilişkileri dışında olmak, ticari faaliyetlerle asla bağı olmadan kendi maliyetlerini karşılayabilmek;
- İletişim sürecinin ve bunun sonucunda üretilen bilginin ticarileştirilmesine karşı mücadele vermek²⁷.

Bütün bu nitelikler sadece yeni iletişim teknolojilerine ya da özelden internete bağlı olarak değil, “eski” olarak tabir edilen iletişim teknolojileri açısından da geçerlidir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye’de sayıları çok fazla olmasa da, bu niteliklere ve rollere sahip bir dizi alternatif iletişim deneyiminden söz etmek mümkündür. Burada ele alınacak olan sendika.org ve 2009 yılının son ayında başlayıp 79 gün süren Tekel direnişi döneminde gerçekleştirilen canlı yayın etkinliği bu alternatif iletişim etkinliklerindedir.

Alternatif Bir İnternet Yayını Olarak sendika.org

2001 yılının Nisan ayında, haftada bir güncellenen yazı, çeviri ve belgeler yayınlamak hayata geçirilen sendika.org sitesi, kendisini “tüm dünya, ama özellikle Türkiye işçi sınıfının mücadele süreçleri içinde yeşerttiği deneyim ve birikimlerin takipçisi” olarak tanımlamaktadır. Sitenin içeriği “işçi sınıfı hareketinde hissedilmeye başlayan ağır sorunlar karşısında, sınıfsal bakış açısına sahip çıkan bir taraflılıkla köklü çözümler aramaya yönelen sendikal kadroların oluşturdukları zihinsel ve pratik birikimlere” dayandırılmaktadır. Sendika.org kurucuları hedeflerini “ülkemizde emekçilerin güncel ve tarihsel sorunlarının çözümüne, sendikaların kendilerini yenilemeleri ve demokratikleştirmelerine, birleşik bir sendikal hareketin yaratılmasına ve nihai olarak uluslararası emek hareketinin bir parçası olan yeni bir emek hareketinin inşasına katkı” sunmak ve “bu amaçla elektronik ortamda temel bir referans, bilgi-belge kaynağı ve bu sürece katkı vermek isteyen bütün aktivistler için bir tartışma platformu” olmak diye tanımlamaktadırlar. Site bu amaçla kendisini her tür katkıya açık tutmakta, haber, yorum, araştırma, çeviri, eleştiri, tartışma notu ya da başka biçimlerde görüş ve katkıları davet etmektedir. Yukarıda belirlenen nitelikler çerçevesinde sendika.org incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

- Sendika.org sitesi Türkiye’deki emek hareketinin bir bileşenidir. Emek mücadelesi içerisindeki varlığını, bir yandan Türkiye’deki emek hareketi bileşenleri için önem taşıyan enformasyon ve bilgiyi üretmek ve sunarak, diğer taraftan da emek hareketi hakkında enformasyon ve bilgi kaynağı olarak anlamlandırmaktadır.

27 Funda Başaran Özdemir (2009). “Alternative Communication on Internet in Turkey” *The Good, the Bad and the Challenging: The user and the future of information and communication technologies*, COST Action 298, Kopenhag, 13–15 Mayıs içinde.

- Sendika.org sitesinde sunulan içerik egemen medya tarafından dışlanan emekçi sınıfın ve emek örgütlerinin enformasyon ve bilgisinden oluşmaktadır. Emekçinin enformasyon ve bilgisi üretilip, yayılırken sadece Türkiye ile sınırlı kalmamaktadır. Tüm dünyada emek ile ilgili enformasyon ve bilgi toplanmakta, işlenmekte ve dağıtılmaktadır. Sendika.org içerikleri dört ana gruba ayrılabilir. Bunlar aynı zamanda sendika.org ana sayfada görülebilen başlıklardır: birinci grubu “sendika.org yazıları” oluşturmaktadır. Bunlar doğrudan sendika.org için üretilen özgün yazılardır. İkinci grup “sendika.org çevirileri” olarak adlandırılmaktadır. Bu başlık altında değişik alternatif iletişim kanallarından gelen, politika, ekonomi ya da emek hareketi ile ilgili makale, yorum ve değerlendirme yazıları, gönüllü çevirmenler tarafından Türkçeye çevrilerek yayınlanmaktadır. Üçüncü grubu “emek haberleri” oluşturmaktadır. Emek haberleri, sendikalar, demokratik kitle örgütleri, değişik bölgelerdeki yerel sendika.org gönüllüleri tarafından üretilen haberlerle, dünya emek haberlerini yayımlayan uluslararası sitelerin haberlerinden oluşmaktadır. Dördüncü grup ise hem ana akım, hem de alternatif medyadan derlenen makale, yorum, değerlendirme yazılarından oluşmaktadır. Bu dört başlık altında sunulan içeriğin önemli bir kısmı açık bir biçimde egemen medyada yer bulamayacak olan, bu nedenle sendika.org olmaksızın dolaşıma giremeyecek olan içeriktir.
- Sendika.org’un yapısı her türlü katkıya açık bir biçimde tasarlanmıştır. Eyerman ve Jameson’ın toplumsal hareketlerin kendilerinin “bilgi üreticileri” olduğu ve bilginin de “bir dizi karşılaşmanın ürünü olduğu”²⁸ saptamasına uygun bir biçimde, Sendika.org’da sunulan içeriğin üreticisi, en genel anlamda Türkiye’deki emek hareketinin kendisidir. Atton alternatif medyada bilgiyi üretenleri, “yerleşik entelektüeller”, “yerleşik olmayan entelektüeller”, “aktivistler” ve kolektif ya da anonim üreticiler” olarak nitelendirir²⁹. Sendika.org’un içerik üretim sürecinde de bu dört kategoriyi gözlemlemek mümkündür. Akademisyenler, akademi dışındaki entelektüeller, gazeteciler, işsiz gazeteciler, üniversite öğrencileri, öğretmenler, kamu çalışanları, mühendisler, sendika uzmanları, sendika yöneticileri ve işçi önderleri sendika.org içeriğinin doğrudan üreticileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu katkılara ek olarak sendika.org aktivistleri tarafından kolektif olarak üretilen içerik de bulunmaktadır.

28 Ron Eyerman ve Andrew Jameson (1991). *Social Movement: a Cognitive Approach*, ABD: Polity Press, s.55.

29 Atton (2002) s.105-110.

- Sendika.org sitesi, hakkında başlığı altında hedeflerini, “emekçilerin güncel ve tarihsel sorunlarının çözümüne, sendikaların kendilerini yenilemeleri ve demokratikleştirmelerine, birleşik bir sendikal hareketin yaratılmasına ve nihai olarak uluslararası emek hareketinin bir parçası olan yeni bir emek hareketinin inşasına katkı” sunmak ve “bu amaçla elektronik ortamda temel bir referans, bilgi-belge kaynağı ve bu sürece katkı vermek isteyen bütün aktivistler için bir tartışma platformu” olmak biçiminde açıklamaktadır. Bu hedefler çerçevesinde sürdürülen yayının içerik üretim maliyetinden sözedilemez. Ancak bir web sayfasının sürdürülmesinde hem başlangıçta, hem de sürekli bir dizi maliyet unsurundan söz etmek mümkündür. Başlangıç aşamasında web sitesinin tasarımı ve kodlaması bu bu unsurlardandır. Sürekli masraflar ise hosting³⁰, teknik bakım, içerik güncelleme, tasarım yenileme gibi bir dizi unsurdan oluşur. Sendika.org’un hem başlangıç aşamasındaki, hem de süreklilik taşıyan maliyet gerektiren unsurları, tüm bu işleri profesyonel olarak yapan gönüllüler tarafından karşılıksız olarak sağlanmış ve sağlanmaktadır. Sendika.org kendisini tamamen piyasa ilişkileri dışında tutmakta ve ticari olmama niteliğini korumaktadır.
- Sendika.org iletişim sürecinin ve bunun sonucunda üretilen bilginin ticarileştirilmesine karşı verilen mücadelenin de bir parçasıdır. Sendika.org, ürettiği ve yayınladığı içeriğin üzerinde herhangi bir hak talep etmemekte, yeniden yayınlamak ya da başka yollarla dağıtmak isteyen herkesin kullanımına sunmaktadır. Bunun dışında özgür yazılım hareketini doğrudan desteklemekte ve bilginin ya da iletişim sürecinin ticarileştirilmesine dair haberlere, eleştirel makale, yorum ve değerlendirmelere sayfalarında yer vermektedir.

Sitenin oluşum süreci bakımından 1980 sonrasında kaotik ortamında yayını sürdürülen “İşçilerin Sesi” gazetesi, “Dinazorların Krizi” kitabı ve sendikal alternatif arayışlarının ifade edildiği “Sınıf Hareketinde Yön” dergisinin özel bir yere sahip olduğu belirtilmektedir ki bu, sitenin kendi varlığını sadece internet ile sınırlı tutmadığının ifadesidir. Yaygınlığına ilişkin olarak, 10 bin üzerinde “günlük ortalama tekil IP” bağlantısı aldığı söylenmelidir. Başka bir deyişle günde ortalama 10 bin kişi sendika.org sayfasına ulaşmaktadır. Doğrudan sendikalar ve işçilerin ürettiği bilgi ve enformasyonu sunuyor olması, egemen medya kuruluşlarının çalışma yaşamı muhabirlerinin sendika.org’u izlemesine neden olmaktadır. Sendika.org’da 2004-2009 yılları arasında 15649 haber ve 21830 makale ve çeviri yayınlanmıştır.

30 Web siteleri ve web sitelerindeki içeriğin, erişim için sunucu adı verilen gelişmiş bilgisayarlarda depolanmasına hosting yani barındırma hizmeti denir

Sendika.org'un yarattığı gönüllü ağı ve biriktirdiği deneyim aynı zamanda farklı alternatif iletişim deneyimlerinin de ortaya çıkışına neden olmaktadır. 2009 yılının sonunda başlayan ve 79 gün süren Tekel işçilerinin direnişi, 19 Ocak 2010 akşamından başlayarak direniş alanında kurulan bir mobil TV stüdyosu ile www.sendika.org adresinden canlı olarak yayınlanması da bu deneyimlerden bir tanesidir. Bu denli uzun süreli bir canlı yayın, gerek bir direniş alanından, sokaktan yapılması, gerekse de internet üzerinden gerçekleştirilmesi ve gönüllülük ve kolektivite temelinde örgütlenmesi nedeniyle Türkiye'de bir ilkti.

Gerçekleştiren gönüllülerin ifadesiyle, “direnişçi işçiler kameranın karşısına geçsin, ailelerine el sallasin, bir şeyler söylesin” düşüncesinin başlangıç noktası olduğu canlı yayın³¹, Tekel direnişinin bilgisini, en içeriden ve en az yapılandırılmış haliyle tüm dünyaya ilettili. Egemen medyaya doğrudan meydan okuyan canlı yayın, diline ve yapısına sinen bilinçli amatörlüğe rağmen, oldukça profesyonel cihaz ve donanımlar ile ve gelişmiş iletim teknolojileri³² ile gerçekleştirildi. Bilinen profesyonel haberci dilinin kullanılmasının reddedilmesi, amatörlüğün bilinçli olarak tercih edilmesi, direnişçi işçilerin yanı sıra, geceyi direnişçi işçilerle birlikte geçirmek üzere alana gelen sendika yöneticilerinin, çadırda kurulan “halk üniversitesi/direniş akademisi” derslerinin, sanatçıların, gazetecilerin ziyaretlerinin canlı yayına dâhil edilmesi ve ayrıca hepsinin kayıt altına alınarak tekrar izlenmek üzere www.sendika.tv adresinde yayınlanıyor olması bu deneyimi önemli bir alternatif iletişim deneyimi haline getirmektedir.

Sonuç

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin en önemli özelliği, etkileşimdir. Etkileşim, alıcının kaynak, kaynağın da alıcı olması, bu sürecin aynı zamanda

31 Funda Başaran, “Direniş Alanından Canlı Yayın”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=29364 (Erişim Tarihi: 21.02.2010)

32 İnternet üzerinden canlı yayın klasik web sayfası yayınından farklıdır. Web sayfası yayını için web sitesi barındıran bir sunucu gerekmektedir. Web sitesine bağlandığımızda kısa süre içerisinde web sayfasında yayınlanan tüm yazılı ve görsel içerik bilgisayara transfer edilir. Tekrar tekrar web sitesini barındıran sunucu ile iletişim kurulması gerekmez. Bu nedenle web sitesi sunmak, sunucular için çok fazla bant kapasitesi gerektiren bir uygulama değildir. Oysa video ve müzik yayını farklıdır. Yayın süresince izleyicilerin bilgisayarı ile sunucu sürekli bağlantı halinde olur. Bu sunucunun sürekli meşgul olması anlamına gelir ki, yüksek bant kapasitesi gerektirir. Bu da özel yüksek hızlı bağlantılar gerektirmektedir. Direniş alanından yapılan canlı yayınlarda *streaming*” denilen yöntem kullanılmıştır. *Streaming*, video içeriğinin izleyicinin bilgisayarına transfer edilmesi yerine, merkezi bir sunucudan sürekli yayınlanmasıdır. Tekel direnişi canlı yayınında *flash* (flv formatında) yayın yapan bir *streaming* sunucusu kullanıldığı için işletim sisteminden bağımsız olarak tarayıcıları *flash*'ı destekleyen tüm internet kullanıcıları yayını izleyebilmiştir. *Flash*, değişik işletim sistemleri üzerinde çalışan mevcut tarayıcıların %99'u tarafından desteklendiğinden oldukça geniş bir erişim alanı oluşturmaktadır.

alıcıyı iletişim sürecinde etkin kılması ve bu işlemlerin aynı iletişim kanalı üzerinde gerçekleşiyor olmasıdır. Enformasyon ve iletişim teknolojileri dolayımı ile gerçekleşen iletişimin etkileşimli niteliğinin enformasyon üretilmesi, paylaşılması gibi süreçlerde yaratabileceği değişiklikleri ve bu yolla oluşabilecek tartışma ve görüşme kanallarını vurgulamak önemlidir. Ancak etkileşime vurgu yaparak, bu teknolojilerin oluşturduğu altyapılar üzerinde yeni bir iletişim ortamının şekilleniyor olduğu iddiası ile etkileşimin herhangi bir değişim yaratmayacağı, bu teknolojilerin yarattığı iletişim ortamının öncekinin bir devamı olduğu iddiası tek bir çizgisel doğrunun iki ucunu oluşturmaktadır. Üstelik her bir ucun eleştirisi, diğer uca yaklaşmak zorunda kalmakta ve doğal olarak bu çizginin dışına çıkamamaktadır. Sendika.org ve Tekel direnişinin Canlı Yayını örnekleri elbette ki genellemelere gidilmesini destekleyecek nitelikte değildir. Ancak bu ve benzeri örnekler teknolojik değişim ve alternatif iletişim ortamları ilişkisini topyekûn değişim/öncekinin devamı ikiliği dışında ele almak için önemli ipuçları sunmaktadırlar.

Tekel direnişinin canlı yayını örneğindeki egemen medyanın haber diline, formatlarına, temsil düzenlemelerine, teknolojinin tüm olanaklarını kullanarak meydan okuma, Sendika.org örneğindeki egemen medyanın dışladığı bilginin işlevsel bir biçimde üretilmesi ve giderek artan sayıda insana ulaştırılması, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin alternatif bir iletişim ortamını kurgulamak için bir takım olanaklar sunduğu anlamına gelmektedir. Ancak bu olanaklar, o iletişim teknolojisinin teknolojik özelliklerine içkin ve hep var olan olanaklar değildirler. Her iletişim teknolojisi etkileşim ya da katılımcılık olanağını, belirli ölçülerde, en azından tamamen piyasa güçleri tarafından ele geçirilene dek içinde barındırır. Bunun anlamı her yeni iletişim teknolojisinin, piyasa güçleri ya da Innis'in deyişiyle bilgi tekelleri tarafından ele geçirilmesinden önce bir mücadele alanı olduğudur.

Enformasyon ve iletişim teknolojileri bütün diğer teknolojiler gibi zaten mevcut olan bir toplumsal ilişkiler sistemi içerisinde doğmuştur. Küreselleşen ekonomi içerisinde son derece önemli hale gelen sermaye hareketliliğinin altyapısını oluşturmak için seçilmiş ve geliştirilmiştir. Bu seçim ve geliştirilme süreçleri verili toplumsal ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde olmuş ve belirli kullanım ve üstünlükler için tasarlanmıştır³³. Yani, her yeni teknoloji gibi tasarım aşamasında toplumsal iktidarın salt ekonomik ve teknik rasyonel tercihleri tarafından değil, ideolojik ve politik tercihleri tarafından da belirlenmiştir³⁴. Ancak bu ilişkisellikte,

33 Williams (1989) s.124-125

34 Hacer Ansal (1986). "Teknolojinin taraflılığı ve üretim ilişkileri", *Onbirinci Tez Kitap Dizisi*, S.1, s.170.

belirlenim Williams'ın vurguladığı gibi “gerçek belirleyici faktörlerin” sınırlar koyduğu ancak bu sınırlar içerisinde açığa çıkan “çok boyutlu etkinliğin sonuçlarını bütünüyle belirleyemediği gibi, bütünüyle tahmin de edemediği” bir süreç olarak ele alınmalıdır³⁵. Bir başka deyişle tasarım aşamasında verili toplumsal iktidarın tercihleri doğrultusunda yapılandırılan teknolojilerin, kapitalizme özgü biçimlerinden arındırılmaları, farklı ve daha insani toplumsal ilişkilerin içerildiği teknolojilerin yaratılması elbette olanaklıdır³⁶. Bu süreç bilinçli ve kolektif bir çabaya ihtiyaç duymaktadır. Bu çabanın bir boyutunda da Innis'in önerdiği “stratejik noktalarda çeşitli iletişim ortamlarının kültürel olasılıklarını ortaya çıkarmak ve onları ticarileşmeden uzak bir biçimde geliştirmek için kurucu çabalara başvuran ısrarcı eylemler”³⁷ yer almaktadır.

Kaynakça

Adaklı, Gülseren (2007) “Patterns of Internet use in the context of the rising nationalism in the Turkish society”, *The Good, The Bad and The Unexpected: The user and the future of information and communication Technologies*, COST Action 298, Moskova, 23-25 Mayıs.

Ansal, Hacer (1986). “Teknolojinin taraflılığı ve üretim ilişkileri”, *Onbirinci Tez Kitap Dizisi*, S.1, s.152-171.

Atton, Chris (2002). *Alternative Media*, Londra: Sage.

Atton, Chris (2003). “What is ‘alternative’ journalism?”, *Journalism*, C.4, S.3, s.267-272.

Bailey, Olga Guedes, Bart Cammaerts ve Nico Carpentier (2007). *Understanding Alternative Media*, Maidenhead: Open University Pres.

Baran, Paul (1964). “On Distributed Communications: XI. Summary Overview”, http://www.rand.org/pubs/research_memoranda/2006/RM3767.pdf (Erişim Tarihi: 19.09.2010)

Başaran, Funda (2010). “Direniş Alanından Canlı Yayın”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=29364 (Erişim Tarihi: 21.02.2010)

Başaran Özdemir, Funda (2009). “Alternative Communication on Internet in Turkey” *The Good, the Bad and the Challenging: The user and the future of information and communication technologies*,

35 Raymond Williams (1974). *Television: Technology and Cultural Form*, Londra: Collins, s.130.

36 Ansal (1986) s.152-171.

37 Aktaran Arthur Kroker (1984). *Technology and the Canadian Mind: Innis/McLuhan/Grant*. Kanada: New World Perspectives, s.123.

COST Action 298, Kopenhag, 13 – 15.Mayıs.

Carpentier, Nico (2009). “Participation Is Not Enough: The Conditions of Possibility of Mediated Participatory Practices”, *European Journal of Communication*, C.24, S.4, s.407-420.

Couldry, Nick ve James Curran (2003). *Contesting Media Power: Alternative media in a Networked World*, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers.

Downing, John D. H. (2001). *Radical Media: rebellious communication and social movements*. ABD: Sage Publications Inc.

Eyerman, Ron ve Andrew Jameson (1991). *Social Movement: a Cognitive Approach*, ABD: Polity Pres.

Flanagin, Andrew J., Wendy Jo Maynard Farinola, and Miriam J. Metzger (2000). “The Technical Code of the Internet/World Wide Web”, *Critical Studies in Media Communication*, C.17, S.4, s.409-428.

Innis, Harold A. (1986). *Empire and Communications*, Kanada: Press Porcepic Ltd.

Jahandarie, Khosrow (1999). *Spoken and Written Discourse: A Multi-disciplinary Perspective*, Stamford: Ablex.

Kroker, Arthur (1984). *Technology and the Canadian Mind: Innis / McLuhan / Grant*, Kanada: New World Perspectives.

Lyytinen, Kalle ve John L. King (2002). “Editorial: Around the Cradle of the Wireless Revolution: the Emergence and Evolution of Cellular Telephony”, *Telecommunications Policy*, C.26 S.3-4, s.97-100.

Mowery, David C. ve Timothy Simcoe (2002). “Is the Internet a US Invention? An Economic and Technological History of Computer Networking”, *Research Policy*, C.31, S.8-9, s.1369-1387.

Paulussen, Steve, Ari Heinonen, David Domingo, vd. (2007). “Doing It Together: Citizen Participation In The Professional News Making Process”, *Observatorio (OBS*) Journal*, C.1, S.3, s.131-154.

Rai, Arun, Thiagarajan Ravichandran ve Subhashish Samaddar (1998). “How to Anticipate the Internet’s Global Diffusion”, *Communications of the ACM*, C.41, S.10, s.97-106.

Roberts, Lawrence G. (2000). “Packet Switching or Optical Switching”, *IEEE Internet Computing*, C.4, S.1, s.50-51.

Soules, Marshall (1996). “Harold Adams Innis: The Bias of Communications & Monopolies of Power”, <http://records.viu.ca/~media113/innis.htm> (Erişim Tarihi: 17.09.2010)

Stevenson, Nick (2002). *Understanding Media Cultures*, Londra: Sage.

Williams, Raymond (1974). *Television: Technology and Cultural Form*, Londra: Collins.

Williams, Raymond (1989). *2000'e Doğru*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Winner, Langdon (2001). “Where Technological Determinism Went?”, Cutcliffe, S.H. ve Mitcham, C. (der.), *Visions of STS: Counterpoints in Science, Technology, and Society Studies*, Albany: State University of New York Press içinde, s.11-18.